

JEGYZETEK BABITSRÓL

Babits első kötete, a „Levelek Iris koszorújából”, 1909-ben, „A lírikus epilógja” című verssel végződik. Ez a költemény a kulcsa fiatalkori lírájának. Erdemes stófáról stófára, sorról sorra megvizsgálunk.

Csak én bírok versemnek hőse lenni,
első s utolsó mindenik dalomban:
a mindenséget vágyom versebe venni,
de még tovább magamnál nem jutottam.
S már azt hiszem: nincs rajtam kívül semmi,
De hogyha van is, Isten tudja hogy' van...

A fiatal Babits ihletének két sarkpontja: egyfelől a magány, a „csak én”, a kötet első versének, az „In Horatium”-nak „gyűlöllek: távol légy, alacsony tömeg”-je, másfelől a kozmosz, a „mindenség”, a „mindenek szerelme”. Mi ez a kozmosz? Élet-halál örökös cseréje, főnixsz-világunk szüntelen lobogása, a lét folytonos áradása: „Minden a földön, minden a föld fölött — folytonfolyású, mint hegyi záporár — hullámtörés, lavina, láva — s tűz, örökös lobogó”. De megragadható-e, birtokolható-e ez a mindegyre tovairamló létezés az ember számára? Kinyúl érte: átfolyik ujjai közt. S ha beléveti magát, maradandó zsákmányává teheti-e? Akkor sem: „Nem lépsz be kétszer egy patakba” — idézi az „In Horatium” a panteizmus ősi jelmondatát. A világgal csak a pillanat extázisában egyesülhetünk. Jellegetesen bergsoniánus életérzés ez: érthető a fiatal Babits rokonszenve a francia filozófus iránt. „Valóban, Bergsonban a szabadtót kell látnunk — írja róla —, aki oly álmokat hoz vissza, melyek kétféle elveszettnek hittünk, oly tájakra vezet, melyek felé már nézni sem mertünk. Aki nem is hisz neki, olvasva lehetetlen, erősebbnek és szabadabbnak nem éreznie szellemét.”

De valódi egyesülés-e a világgal egy-egy fölsvillanó látomás, az intuíció egy-egy rejtett lényegét megsejtő pillanata? Ha az volna, e pillanat saját létem, személyiségem megszűnését jelentené; e pillanat után már nem volna többé „én”, csak kozmosz. Megszűnnék tudatom; mássá lenyegülnék, mint ami vagyok, emberből nem-emberre, természeti energiává, világlélekké, panteisztikus istenséggé, Mindez pedig nem más, mint a nagy pogány — arab — misztikák és a romantikus deizmus kísértése. Bergson számos szál fűzi — egészen „Az erkölcs és a vallás két forrása” című művéig — ehhez a romantikus élményhez és ideológiához, melynek legvégsőkig levont következményei: esztétikai téren a teljes hermetizmus, Mallarmé és Valéry álláspontja; erkölcsi téren a jó és a rossz morális kategóriái fölé emelt tett öncélúsága, Nietzsche álláspontja; ismeret-

elméleti téren a rajtunk kívül és tőlünk függetlenül fönnálló világ objektív létezésének tagadása, a filozófiai idealizmus álláspontja. A fiatal Babitstól egyik sem idegen. Versei mellett világosan tanúsítja ezt egy 1911-ből való nagyobb tanulmánya, a „Játékfilozófia”, mely — meglepő rokonságokat mutatva Valéry nézeteivel — föl-tárja előttünk első köteteinek szellemi-gondolati hátterét.

Emberi lényegünk-ből kilépnünk képtelenség; tudatunktól csak úgy szabadulhatunk, ha megsemmisítjük tudatunkat. Am ha mi nem válhatunk eggyé a mindenséggel, vajjon nem egyesíthetjük-e a mindenséget önmagunkkal? Ez a filozófiai idealizmus kísérlete, s ez a lehetőség merül föl Babits előtt is: talán nincs is rajtunk kívül semmi, s ha van is, létezésének mikéntje megismerhetetlen; „a lélek a világ; a lélek is megkettőzi önmagának egész tartalmát akkor, mikor az érzeteken kívül, az érzetek mögött még egy külső világnak a létét is feltételezi; mintegy megteremt egy külső világot érzeteinek hasonlatosságára” — olvassuk a „Játékfilozófia”-ban. „Idézz fel nékem ezer égi képet — és földi képet, trilliót, ha van — sok földet, vizet, új és régi népet —, idézz fel, szóval, teljes enmagam” — zengi a „Himnusz Irishez”.

Ez az idealizmus azonban lehet bölcséleti álláspont, de nem lehet végleges művészi, költői állásfoglalás, mert végső fokon azt tagadja, amiből legbenső természetete szerint minden művészet és költészet terem: a világot, valóságot. Erre céloznak a „Himnusz Irishez” sorai:

Belém esett a világ és lett oly vad,
oly egy-sötét, hogy szinte már ragyog
s a lelkem indus bölcsességbe olvad:
nincs semmi sem, csak semmi van,
s e semmi én vagyok.
Egy-semmi! Minden-semmi! Színek nélkül
ragyogó semmi! Ünlak, hagyj te most!
Sokszorzó lelkem velem nem elégül,
meddő szám, mely nem szoroz, se nem oszt...

Magány, góg, idealizmus — mondhatnók: szolipszizmus — a költő számára csak szenvedések forrása.

Vak dióként dióban zárva lenni
a törésre várni beh megundorodtam, —

vallja „A lírikus epilógja” következő két sora. A lélek a mindenség birtoklására vágyik s minduntalan beléütközik emberi mivoltának börtönfalába. Kudarca után beéri talán a birtokolható valósággal: művészetete természetes anyagával?

Nem éri be. A fiatal Babitsban lappang valaminő meggyőződés vagy érzés, amely szerint a világ, szellemünk tükörképe, csökken-tebb értékű a tükröző szellemnél. Ez magyarázza valósághoz való viszonyának sajátos feszélyezettségét, hangjának különös feszességét, lírájának azt a főként nyelvi, hangzásbeli virtuóz játékosságát.

amellyel mintegy röstelkedve vállalt tárgyának fölébe kerekedik s szinte dokumentálja a maga tárgy-föltreállítását, különállását, fölényét, a formáló magatartás méltóságát a formálandó „méltatlan” anyaggal szemben. Megfigyelhető, hogy ötleteit, bravúrait, alliterációit nem az anyag sugallja s ezek nem a valóság — tárgyi és érzelmi valóság — minél hitelesebb és teljesebb előállítását szolgálják — mint például Arany Jánosnál —, hanem többnyire olyan önigazolásként hatnak, amellyel a művész a maga minden tárgytól független s bármily tárgy örvéen egyformán mozgósítható virtuozitásából ad ízelítőt. S megfigyelhető az is, mennyire kívül marad tárgyain a költő és „rejtett kincsüket” mennyire nem bennük, hanem megformálásuk módjában keresi. „Nem takart seb kell, inkább festett vérzés!” — válaszolja egyik versében azoknak, akik hidegséggel vádolják. De nemcsak sebei fájdalmát takargatja. Mintha magát a sebet, a seb és fájdalom valóságát is szégyellné. Nemcsak szemérmes. A valóság iránt is bizalmatlan. Innét a sok ürügy, mimikri, álöltözet, stílus-maszk, kendőzés, modern angoloktól görögökig nyúló skála. „Gondolatom szeret ölteni hosszűredőzetű tógát”... A valóság nem anyaga a teremtő, hanem inkább csak ürügye a tükröző — s mindig önmagát tükröző — szellemnek. Ennek a költészetnek egyelőre nincs kapuja a tárgyi világ felé. „A lélek a világ.” Bezárkózott gögös és kínos magányba. Ahogyan „A lírikus epilógja” írja:

Bűvös körömből nincsen mód kitörnöm,
csak nyílem szűkhet rajta át: a vágy —
de jól tudom, vágyam sejtése csalfa.
Én maradok: magam számára börtön,
mert én vagyok az alany és a tárgy,
jaj én vagyok az ómega s az alfa.

„Csak nyílem szűkhet rajta át: a vágy.” A. kar kitárul, hogy átölelje a kozmoszt. De a kozmosz nem fér el egy ember karjában, egy ember szívében. A kar lehullik; a vágy bánattá omlik. S ez a bánat: ez maga ismét a vágy. Tipikus képlete a nosztalgiának.

Két nővér megy, ó, lélek, örökkön, az egyik előtted, a
másik utánad,
az egyik a fekete Bánat, a másik a vérszínű Vágy.
S szól néha könnyezve a Vágy: „Én vagyok a Bánat”.
S szól néha nevetve a Bánat: „Én vagyok a Vágy”.

— — — — —
Egymást szeretik, soha el nem válnak, összefogódnak,
a Vágy foga éles, a Bánat ajaka lágy.
Egymást szeretik tesvériesen és véreden osztakozódnak
és csókol a Bánat és harap a Vágy...

A szerelem lányai ők. Milyen szereleméi? A vers 1910-ből való, ugyanabból az évből, amelyből a „Mindenek szerelme”. „Énnékem

minden szerelem"; „énnékem minden szeretöm, — ami gyönyör szememben"; „ezer szeretöm van nekem — és én szeretem mindet"; „a föld szerelmét élvezem — s pusztulok élvezőben, — istennekkel szeretkezem — magamban a mezőben". Csahogy „ezer szerető" szerelme nem valóságos szerelem. Ez a kozmosz szerelme, a „mindeneké"; eleve reménytelen. Különös, izgatott, kielégítetlen erotikus remegéssel, bujkáló és meddő szexuális vibrálással járja át Babits korai verseit. „Minden szeretöm, ami gyönyör szememben." Ittasságig telítődik a világ szépségével, de „magányosan". Boldoggá azonban csak a megosztott öröm tesz; a magányos gyönyör gyermeke a szomorúság. Bánat és Vágy: ennek a „holt" és „zord" szerelemnek termetre-arcra hasonló lányai. Ha a világ folytonos áradás: ezt megállítani, az öröm pillanatát rögzíteni csak úgy lehet, hogy beléhorgonyozzuk egy másik szívbe, egy másik örömbe, megfelezett örömünk átadott másik felébe. A magányos öröm menthetetlenül tovasiklik az idő folyamán. Visszahozhatatlan emlék lesz; míg átéljük: fáj, mert magányos; ha végetért: fáj, mert elmúlt. „Csak akkor látja, ha veszve, hogy boldogsága vesz el." Nosztalgiára születünk.

Milyen bort adtak a föld fiának
a kegyetlen istenek,
hogy attól örökre részeg
s szenved míg a sírba száll?
hogy él ahol élni bánat
és küszködik és szeret,
ahol bűn lenni merésznek,
ahol szeretni halál?
hogy tudva is úzi lázát
végzete torka felé
és kergeti azt, ami messze
s elereszti ami közel? —

kérdezi a „Laodameia" kórusa. S a magányos lélek belévetíti nosztalgiáját a mindenségbe, Bánat és Vágy örök szerepcserélő vándorlását kozmikus arányúvá növeszti. „A lélek a világ." De mire jó a a világ, ha nem lesz tőle boldogabb a lélek? Miért teremtünk érteink hasonlóságára külvilágot, ha csak fájdalmainkat tetézzük vele? S kérdezhet e mást „árván" a szív, mint hogy „ez a sok szépség mind mire való?" Az „In Horatium" mindenség-ostromló büszkeséggel hirdette: „Nem is él soha, mi meg nem halt; halálnak köszönöd életedet, fű és vad!" Vesd belé magad a „panta rhei" sodrába, áradj együtt a mindenséggel, omolj belé a kozmoszba! — tanította. A lehetlent tanította; mert a kozmosz áradata kiveti az embert, ezt a saját-sorsú, más-lényegű lényt. „Térj vissza: élsz, hágd át: megsemmisülsz" — mondja a Föld szelleme Ádámnak a világűr szélén „Az ember tragédiájá"-ban. Az „Esti kérdés" a folyamból partra-lökött lélek panasza. Azé, akinek számára a szépség telje: a szépség

mulandóságának szomorúsága. S a lét egyetlen értelme: tünékeny-ségének fájdalmas értelmetlensége.

Miért az emlékek, miért a multak?
miért a lámpák és miért a holdak?
miért a végét nem lelő idő?
vagy vedd példának a piciny fűszálat:
miért nő a fű, hogyha majd leszárad?
miért szárad le, hogyha újra nő?

Miért? Az emberért. Kilenc esztendő múlva Babits is megtalálja ezt a választ: akkor, 1918-ban írja meg majd a „Zsoltár férfihangra” sorait. De most, első két kötetében az ember még csak ennyi: Én. Világából még hiányzik az, ami igazán emberivé tenné: a Te. Még nem tudja, hogy a szenvedés nem a választottak privilégiuma, hanem testvériségünk bélyege. Erre csak a háború fogja megtanítani. Az törli föl majd a dió héját, az rombolja majd szét a bűvös kört. Az váltja majd a nosztalgiát szeretetté.

* * *

„Tudod, hogy érted történnék mindenek.” Nem mi vagyunk a kozmoszért, hanem a kozmosz értünk; s a lét értékrendjében egyetlen lélek nagyobb súly a világegyetemnél. „A csillagok örök forgása néked forog — és hozzád szól, rád tartozik, érted van minden dolog —, a te bűnös lelkedért.” És: „Eonok zúgtak, tengerek száradtak, hogy a lelked: legyen — császárok vékeztek, seregek törtek, hogy megkapd azt a bűt —, amit meg kellett kapnod, és világok vihara fűtt — a te bűnös lelkedért!” S még egy hatalmas gondolat, ugyancsak a „Zsoltár férfihangra” című versből: „Az Istent sem értheti meg, aki téged meg nem ért”. A fiatal lázadó nemcsak korának szűkös polgári szemlélete, kétértelmű polgári életformái, langyos és kompromisszumos polgári erkölcsé ellen tiltakozott s állt az „elbízott erénnyel”; a „gyáva és korlátolt lanttal” szemben a merész Bűn pártjára, mely „bűnnél százszor rokonabb erénnyel — mégis bűn, nagy bűn a buták szemében —, kik kopott párnán a sötétben ülnek, — félnek a fénytől!”; föllázadt ő egyáltalán az emberi természet és lényeg, az emberi határoltág ellen is: a „mindenek szerelmére”, kozmikussá tágulásra, megistenülésre vágyott. Am minél jobban tusakszunk határaink ellen, annál inkább érezzük őket; minél makacsabb göggel ragaszkodunk méltóságunkhoz, annál inkább megfoszt méltóságunktól a gög; mindegyre ráeszméltet parányiságunkra. Mi más a gög, mint reménytelen védekezés önnön kicsinységünk tudatától? Ahogy „A lírikus epilógja” mondta: börtön. És optikai csalódás: „dióhéja” szűk perspektíváiban természetes arányainál nagyobbának látja magát a fogoly. S ha széttörné burkát? Nem törí szét, mert attól tart, a világ normális távlataiban elvész és megsemmisül. Inkább fuldoklik burookban.

... mivel rühellé a próféta-
ságot félt a várostól, sivatagba vágott,
ahol magány és békeség övezze,
semhogy a fedett népség megkövezzé...

Hol kezdődik valóban emberi — nem pedig embertelen — méltóságunk? Bizonyára emberi mivoltunk, emberi természetünk, emberi lényegünk tudomásulvételével. A lemondással istenségi becs-
vágyainkról, határaink elfogadásával. Azzal a fölismeréssel, hogy
nem istenek vagyunk, hanem emberek, s hogy hivatásunk és köte-
lességünk nem a félistenség, hanem az egész emberség. Minden
valódi emberi nagyság első lépcsőfoka az alázat. Jónás menekül,
félti magát, félti méltóságát, „futván az Urat, mint tolvaj a hóhért!”

„Az Úr azonban szerzett nagy szelet — és elbocsátá a tenger
felett.” Nem lehet többé szigetben élni, mert a háborgó tenger előnti
keserű habjaival a szigetet is. Már a „Recitatív” kötetben is, és még
inkább a „Nyugtalan-ság völgyé”-ben nyomon követhetjük Babits
magatartásának bizonyos változását. A góg makacs ellenfél: a válto-
zás nem simán történik, hanem kemény benső harcok árán. „Olmos
álom életed és a kor” — írta a „Herceg, hátha megjön a tél is” kötet
egyik versében, az „Óda a Szépségről”. A szépség anyagi formái
megsemmisülhetnek, „minden eljut a végső gödörig”, de mint telje-
sítmény, mint idea, „zenefény”, „fény-sugár” túléli e szépség a testet,
melyben megvalósult: „ami szép volt, a szépség sugára — a fény-
sugár kiszáll a légűrre — s bár emberszem nem láthatá sokára — a
sugár megmarad, tán istenek javára” — vallja ez a platonisztikus
idealisztikus meggyőződés.

A háború erősen problematikusá tette e magatartás igazságát.
Babits addig pusztán esztétikai normák szabályozta világában mind
nyomatékosabban követeli jogait a morál. „Jónak kell lenni, mert
ott künn zúg a háború és csak aki jó, — mondhatja: én meg tudok
halni, de van jogom élni is”. A szépség kultusza lehet magányos
kultusz, lehet izoláció, gőgös zárkózottság, lehet az odi profanum
vulgus” álláspontja. A jóság nem lehet az: a jóság, az erkölcs lé-
nyegénél fogva, szükségképpen emberi, szociális viszonylat is; vala-
minő módon föltétlenül tudomást kell vennie a többi emberről s ál-
lást kell foglalnia abban a problémában, amelyet minden egyes ember
számára a többi ember léte jelent. „Ó, szabadság Rése, első Ablak,
melyen az önzés elhagyja magát, — mint egy rabságot! Első Szál,
mely a vak falon vájva fogózik át — lélek és lélek közt” — írja
„A jóság dalá”-ban a szerelemről. Ez a szerelem már nem az első
kötetek panteisztikus remegése. Ez a „Jóság magva”, mely „a testi
szépség fátylóját tartja a lélek elé és úgy vezeti a lelki nagy Szeretet
felé”. De még mindig nem végleges kilépés a magányból; nkább
csak megosztása a magánynak. A szeretet is lehet önző: ha magát
szereti a lélek aban, akit szeret. Ez a megingott, de csak annál gör-
csösebb góg viaskodik minduntalan a „Recitatív”-ban. „Csak oly
istent fogok imádni — akit én alkotok” —, írja s ezt az „új imát”
küldi Istenhez: „Hatalmas vagy földön és égen: — adj, magad ellen,

erőt énnékem". Így fog tusakodni Jónás is a Cet gyomrában, „sarak aljában, sötétségben”, abban a magányban, ahová a Küldetés elől menekültében került. S megvan a maga sara a Szépség zárkózott, gőgös kultuzánák is: a spleen, a céltalanság bénító érzése, az élet lehetetlenségének élménye, a teljes, ólmos boldogtalanság. „Ami valóság volna tán, — úgy tekintem, mint a felhőket — és járok a semmik után” —, olvassuk a „Recitativ”-ban. S ugyanabban a költeményben, akárcsak egy szükségszerű következményt: „Bolond gazda szolgája: lában — ténfergve tétován topog — és érzi, hogy minden hiában”.

Mert aki éltét hazugságba veszti,
a boldogságtól magát elrekeszti —

mondja Jónás a halban. S hogy mi ez a „hazugság”, arra megintcsak Jónás felel: a közöny a világ sorsa iránt, a gőg, a magány, a „gyűlöllek, távol légy, alacsony tömeg”, —

Mi közöm nékem a világ bűnéhez?
Az én lelkem csak nyugodalmat éhez.
Az Isten gondja és nem az enyém:
senki bajáért nem felelek én.

Csakhogy a világ bűnéhez mindannyiunknak közünk van; a világ sorsa nemcsak Isten gondja, hanem a miénk is; és mindenki bajáért személy szerint mindannyian felelősek vagyunk. Ezt a felelősséget megtagadni — s ez a Jónás „titkos súlyú bűne” — legmélyebb emberi hivatásunk és hivatásunkból folyó méltóságunk megtagadása; ezt fölismerni: emberi méltóságunk egyetlen teremtő lehetőségének fölismerése. „Mert ne gondold, hogy annyi vagy, amennyi látszol magadnak, — mert mint látásból kinőtt szemed és homlokod, úgy nagyobb — részed énéből.” Nagyságunk alapja és biztosítéka: felelősségünk. „De böjt s jámborság néked mint a pélvá, — mert vétkesek közt cinkos aki néma. — Atyjafiáért számot ad a testvér” — kiáltja Jónás az Úrhoz. Hiába akarjuk „fölfalni az egész világot”, magukba szívni a mindenséget, birtokunkba venni egyetlen lendülettel a kozmoszt; emberségünk határaitól visszahullunk. A végtelen visszateszít végességünkbe. De ha vállaljuk ezt a végességünket, megnyílik előttünk a végtelen. Nagyságunkat nem az embertelenben kell keresnünk, hanem az emberiben. A legmélyebb emberség van az Istenhez is a legközelebb. „Az Istent sem értheti meg, aki téged meg nem ért.” Hiszen az Isten is emberré lett, hogy megközelíthető legyen számunkra.

Ez a leszámolás megy végbe, s ez a fölismerés csillan meg a „Nyugtalanlás völgyé”-ben.

Bénára mint a megfagyott tag
s keményre verte zúzmarás
gőg a szívünket, rossz varázs:
most megalázatosítottak.

Ajjaj, de hitetlen daloltunk!
Daloltuk a rossz éneket,
a m i n d e n - m i n d e g y r í m e k e t :
ideje most már más dalolnunk!

* * *

„Sziget és tenger”: Babits háború utáni első kötetének címe. 1925-ben. Jellemző és jelképes értelmű cím. Korai lírájának két pólusa — mondtuk —, magány és kozmosz. Ugyanez a kettősség, mintegy szocializáltan és realizáltan, amit a „sziget” és a „tenger” szimbolizál. „Légy sziget s várj napot a mocsárból”; mi dolgoz, költőnek, az únt baján kérődző, testvérszívét vesztett emberi nyájjal; „a bús élet a kettés csöndbe menekül”. De ebbe a kettés csöndbe beárad a világ lármája; „a sziget nem elég magas”; menedékünk alatt meg-megrándul a föld s nincs külön, lopott nyugalom, míg nyugtalan a világ; nincs felhőtlen öröm, míg az emberek arca felhős és ajka gyötrelemben vonaglik. „Az Ember-ünnepé távol még. Ki pihenhet célja előtt? — S hány — megfeszülés kell még a jövő Atlantiszig! Én sem — nyughatom”. Egyfelől a „szőkevény, renitens idill”, másfelől a „nem magamért sírok én: testvérem van millió”. Vagy a „Versek a csirkeház mellől” egymásnak felelő strófái a „Versenyt az esztendőkkal” kötetben:

Mit ér a sok tett és törtetés?
Vér lesz abból, szenny és szenvedés...
Ég veled, cselekvés, munka, harc!
Engem többet ez tán nem zavar sz.
Igy vonul ma félre aki jó:
küzdeni a komisznak való,
míg eljő az új háború majd
s kipuszítja az emberi fajt.

S nyomban utána a válasz:

Igy tünődöm s izgalom fog el:
nem, nem! menni s cselekedni kell!
Harcot a Harc ellen! és a Tett
gyilkos lelkét tettel ölni meg...

Háború utáni kötetének egyik alaphangja ez a folytonos dialóg. Vita arról, mi legyen a költő magatartása. Vita a küldetésről, a prófétaságról. Tarsisba menjen-e Jónás, vagy Ninivébe? Kiáltson „iszonyú átkot”, vagy legyen az elsüllyedt világ fölött „dombon ülő, fejet csóváló mord Jeremiás”? Igent nem mondhat a korra; de „ha nem igennek, legalább a nemnek — hangzani kéne; a nem is talizmán, — a nem is lélek... — Tán nemet vettek és igent arattok”.

A kor választ kívánt. Babits egy magatartással felelt: a sziget-

tel. Ezen a szigeten, — vagy ezen a dombon, melynek permén megkapaszkodott a billegő világban, — fölfedezte a valóságot vonzó gazdagságában, „a messzeség mint szokott és kopott — varázs, lassanként elveszik, — de annál jobban isszák a közelit — szemeim”; s ebben a „közeliben” tárult ki igazán a „messzeség”: egy kertben, egy tájban a kozmosz. „Most a szabad ég alatt lakom — s holdak forognak, — nőnek, fogynak, — és mindig nyitva az ablakom.” Beteg volt; „vén életemmel sántikálok” — írta. Erejéből már csak egyre futotta: a sziget védelmére. Ott állt, csontosan, szikáran, hörgő torokkal, és szívósan tiltakozott a tenger ellen. Talán már nem is a tengert látta, hanem a rettenetes látomást:

De talán úgy kell és már elvégeztetett.
Én már összeomlott városokat látok.
Vad paloták helyén csöndes romhegyeket,
s betonok gögjéből törmelék sziklákat.
Szakadt drótok lógnak, mint a tavalyi gaz
s messze tereket fed a vasak selejtje:
feleadt célú gépek hullamezeje az,
ahol a rozsdának nyíl virágoskerje.

* * *

1933 szeptemberében, egyik „betegági jegyzetében”, ezt írta Babits: „A kielégületlen emberi lélek még mindig biztosabban nyújtózat Isten felé az elefántcsonttorony bástyáiról, mint a koráramlat omlatag hullámhegyéről”. Ez a mondat a vérszava annak a válasznak, amelyet egy folyóirat cikkére adott; — a cikk azt fejtegette, vajjon „katolikus” költő-e ő.

Katolikus költő-e? „Katolikusnak születtem — írja ugyanebben a vallomásban —, e vallás csarnokaiban találkoztam és küszködtem Istennel, kételyeimnek és legmisztikusabb reményeimnek egyformán a katolicizmus adott először testet, színt, szavakat. E színek és szavak nem maradhattak ki írásaimból.” A versnek — folytatja — főadata minden mély emberi érzés kifejezése, „de nem okvetlen feladata pozitív konfessziót tenni, nyilvános hitvallást valamely egyház hittételei mellett”. A költészet tárgya „az Istent szomjazó lélek örök-emberi lírája”; a többi „talán inkább a gyóntató fülébe való”.

„A katolicizmus énelőttem az — írja tovább —, aminek neve mondja: maga az általános vallás, mindenütt és minden időkre érvényes; az egyetlen, mely az emberiség vallásának nevét igényli; nem egy koré, tájé, fajé vagy nemzeté; ellentéte a szektának és felekezetnek. Ez az a vallás, amely mellett én szükségét éreztem nem egyszer nyilvánosan is hitet tenni.”

„Szinte érzem az egető kérdést: milyen viszonyban állok a létező pozitív egyházzal? hívő vagyok-e vagy hitetlen? gyakorló vagy közömbös? Verseimben — (a szőbanforgó tanulmány írója) — itt-ott kételyt, lázadást, sőt tagadást is lát. De melyik igazi katolikus az, aki kétellyel, lázadással ne küzdött volna soha?... A költőnek mindent ki kell vallania: ez az ő létjoga és kálváriája.”

A megoldás, melyet Babits a „Nyugtalanság völgyé”-ben megtalált: félreismerhetetlenül katolikus megoldás. Ha katolikus költőnek azt nevezzük, aki műveiben élet, világ, ember, meg ember és világ, ember és Isten közti viszony katolikus élményét fejezi ki — nem pedig azt, aki „nyilvános hitvallást tesz az egyház hittételei mellett” —, akkor Babits katolikus költő. És aligha kétséges, hogy valóban ezt kell katolikus költőnek neveznünk. Az „esztéta” katolicizmus — amit az illető cikkíró ruház indokolatlanul Babitsra — vajmi gyanus katolicizmus, és irodalomnak is vajmi kétes értékű, éppen azért, miért katolicizmusnak is gyanus: ószinteségének hiánya miatt. Az pedig, hogy a katolikus költő szükségszerűen valaminő eleve-megoldott, problémátlan, kész világ tompított derűjében lebegne: a legnaivabb és legtudatlanabb, s ugyanakkor legkárosabb tévhitnek közé tartozik. „A mi hitünk nem olcsó és nyugodt” — mondta Babits. Nincs egyetlen jelentős katolikus szellem, szent, misztikus, teológus, aki a katolikus életben ne folytonos küzdelmet látna, aki a katolikus élményt ne drámai élménynek látná. A katolicizmusnak mint „olcsón nyugodt” vallásnak a fölfogása annak a sehideg-semeleg tizenkilencedik századi polgári, s annak a kompromisszumaiban örmagát, önnön lényegét megtagadó „közéleti” katolicizmusnak a találmánya, amely önző nyugalmanak védelmében és opportunisták politikai vagy gazdasági céljainak érdekében sajnálatosan megfélekedezett „a hiteles keresztény üzenetről”.

Babits küzdelmek, vívódások, szenvedések árán találta meg a „Nyugtalanság völgyé”-ben ezt a hiteles üzenetet. Nem is tagadta meg többé. Csak éppen abban nem bízott, hogy ezt az üzenetet el lehet vinni az emberek közé, hogy ennek megvalósításáért dolgozni küzdeni lehet és kell. „Mivel rühellé a próféataságot, — félt a várostól, sivatagba vágott”... Jónás újra, meg újra elmenekült a küldetés elől. De nemcsak a földadat elől menekült. Hanem olyanok elől is, akik előtte jártak Ninivében.

„Ügy gondolom, még mindig krisztusibb esztéta-katolikusnak lenni, mint párt és politikai katolikusának, aktuális és földi célok szerint” — írta. 1933-ból való mondat. Tudjuk, mi felé haladt ekkor az egykori kurzus politikai kereszténysége; és tudjuk, hogyan sikasztotta el maga a kurzus a „hiteles üzenetet”, a szeretet és szociális igazságosság üzenetét. Babits katolikus élménye, melynek legmélyebb forrása a megtestesülés és megváltás szenvedésben átélt misztériuma volt, („Istent sem értheti meg, aki téged meg nem ért”, „ittuk az ecetet s epét, — tapintottuk Krisztus sebéit: — most ujjaink örökre jobbak”), — meg a kurzus lármás és alapjaiban ingatag politikai közéleti kereszténysége a maga lényegükben nem-katolikus „aktuális és földi céljaival”: sehogyan sem fedhették egymást. Babits megtalálta a közös szenvedés és közös felelősség testvériségből fakadó és Krisztus legnagyobb, értünk vállalt szenvedéséből kiapadhatatlanul táplálkozó szeretetet; megtalálta azt, amit a kurzus elvesztett. Jónás hallotta lelkében az Úr szavát. De Ninivében más szavakat mondtak egyesek az Úr nevében. A szó nem evődött olyan izzóan a szívébe, hogy küzdeni futott volna érte; a pa-

rancs oly kemény volt, hogy a nyugalmaát féltő szív visszaretent teljes vállalásától. „Kerülvén ezért Jáfó kikötőbe — hajóra szállott, mely elvinné őtet — Tarsis felé” ...

A prófétaság ellen tusakodott. Viaskodott az Úrral is. De vele bár vagy ellene: nélküle nem volt többé. S nincs-e vele, aki úgy tusakszik ellene, hogy érzi kemény Kezének szorítását? „A mi hitünk nem olcsó és nyugodt.”

... Bezáróltattál, Uram, engem!
Sarak aljába, sötétségbe tettél,
ragyogó szemed elől elvetettél.
Mindazonáltal szemeim vak odva
nem szűnik nézni te szent templomodra.
Sóvár tekintetem nyilat kilöttem
s a feketeség meghasadt előttem.
Éber figyelmem erős lett a hitben:
akárhogy elrejtőzöl, látlak, Isten!
Rejteztem én is elüled, hiába!
Utánam jöttél tenger viharába.
Engedetlen szolgálodat meggyötörted,
magányom gögös szarvait letörted.
De mennél csúfabb mélybe hull le szolgálád,
annál világosabb előtte orcád.
Most már tudom, hogy nincs mód futni töled
s ki nem akar szenvedni, kétszer szenved.
De te se futhatsz, Isten, énelőlem,
habár e halban sós hús lett belőlem!

UTOLJÁRA

Mikor este a koncertről jöttem hazafelé,
váratlanul megütött egy gázlámpa fénye és a magányosság.
Fáradtan billegtem odább...
Arcomat megfürdette jeges vizével a merev októberi hold;
megdermedt körülöttem a város.
A házak, melyek mindég mosolyogva fogadtak:
most hullott vakolattal vágódtak hanyatt
és buktak a semmibe.
A tér fekete fái ős-levéltelenül lógtak az éjbe,
tar ágait az ürnek eresztve.
Egyedül voltam, akár az utolsó ember
és némán meredtem egy eltűnő fény után,
mely hazavágtatott.

Görgy Gábor